

XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINA AİT SOSYAL YAŞANTIYI ORTAYA KOYAN BİR BELGE

Prof. Dr. Yücel ÖZKAYA

Osmanlı İmparatorluğunun XVIII. yüzyılın sonlarındaki sosyal yaşantısını, taşra hayatını, ülkedeki karışıklıkları gözler önüne seren bu belge, İmparatorluğun genel durumunu ve sosyal karışıklıkları da çok iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Olayların Rumelide geçmesi dağlı isyanları ile ilgilidir. Fakat, bu olayların isyanlar dışındakileri, yani, devlet görevlileri ile ilgili olanları Anadolu için de geçerlidir. Esasen, izahatlar genel olarak yapılmıştır.

Belgenin kaç tarihinde yayımlandığı ve kim tarafından yazıldığı konu edilmemektedir. Fakat, belgede geçen olaylar ve kişi adları bizi belgenin XVIII. yüzyılın sonlarında yazıldığı sonucuna götürmektedir. Örneğin, Rumelide Arnavut askerinin kullanımı, Kavanoz-zade Ahmed Paşanın, Zihneli Hasan Paşanın 1792 olaylarına karışması, Belgrad Muhafızı Mustafa Paşanın 1798 de bu görevi yürütmesi bu fikrimizi doğrulamaktadır. Esasen, dağlı isyanları bu tarihlerde çok ileri bir safhaya ulaşmış olup, Devleti epeyce uğraştırmaktaydı. 1807 den sonra ise eski önemini kaybetmişti. Bu yüzden belgenin XVIII. nci yüzyılın son senelerinde yazılmış olması olağandır.

Başbakanlık Arşivinde bulunan bu belge¹, Osmanlı İmparatorluğundaki görevlilerin, başta vezirler, valiler, âyanlar, voyvodalar gibi örfî görevliler ile kadı, naip gibi şer'î görevlilerin durumlarını çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Belgede, ayrıca, Rumelideki karışıklıklar, bunları önlemek için alınacak tedbirler açıklanmakta, halkın gözünde devletin itibarının neden kalmadığı, rüşvet olayları, adam kayırmalar, yeteneksiz kişilere görev dağıtımı gibi yasa dışı işlemler bütün açıklıkları ile gözler önüne serilmekte ve dağlı isyanlarının nedenleri uzun uzadıya bahis konusu edilmektedir².

1 İstanbul Başbakanlık Arşivi, Cevdet Dahiliye. 430

2 Bu hususların önemli bir kısmı, daha önce tarafımızdan açıklanmıştır: Özkaya, Yücel; Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları (1791—1808), Ankara, 1983, sh. 14—20.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait sosyal olaylara ışık tutan bu belgenin Osmanlı Tarihi üzerinde çalışma yapacaklara büyük yarar sağlayacağını düşünerek yayınıyoruz:

İstanbul Başbakanlık Arşivi. Cevdet Dahiliye. 430

Bir müddetdenberü Rumelinde vâki'olan ihtilâlin def'icün eshâb-ı adideye teşebbüs ve tedâbir-i mütenevvi'a ile her kangısına sülûk olundu ise bir hüsn-ü netice virmediğinden ve bu ana kadar ihtilâl-i merkûme mündefi' olmak değil, belki gün-be-gün mütezâyid olmakda idüğün ser ü sebebi menşe-i ihtilâl ve fesâd ne idüğü mülahaza olunmadığından veyahud mülahaza olunmuş ise dahi icrâsında ba'zı mehâzîr-i vâhiye mümkün olduğundan icâb idüb bu cihetle yevmen-fi-yevmen muhtel olmakda idüğü Rumelinin dekâyik-i ahvâline vâkıf olub kendusu bigaraz ve bi-taraf olanlar indinde vâzih ve aşikârdır.

Bir vakitden beru taşra memleketde olan, işbu ihtilâlün mukaddeme-i cüzziyesi ibtidâ seksen iki târihinde vâki' olan Rusya Seferinde başlayub hernekadar refte muhtel olmakda ise dahi bu def'a binikiyüz tarihinde vâki' olan sefer-i hümâyûna gelince pek aşikâr olamayub sefer-i merkûmdan avdet olunduktan sonra bir sureti gibi tabi'atıyla istidad hâsil ve sonra ba'zı ashâb-ı ağrazın kendu havâsına tatbîk iderek arz eylediği tedâbir ve kelimât, hatta zann olunarak icrâsına şüru' olundukca bu mertebeye vâsıl olmuşdur. Evvelâ, sekseniki târihinde vâki'olan seferden mukaddem kâide-i hükmiyye üzere vaz' olunmuş olan meratibden rütbe-i vâlâ-yı vezârete tahsîs kılınan şân ve vüzerâ-yı azama virilen ruhsat-ı lâzîmeden bir mikdârı bâki idi. Vezâretde olan mehâbet ve kudretten nâşi cem'-i nâsım ale'l-husûs taşra ahâlisinin kalblerinde vüzerâdan bir ru'ub ve hirâs ve der-kâr olub şekâvete mecbûl olanlar dahi bu hafvdan nâşi cibilliyetlerinde merkûz olan fesâdı icrâyâ muktedir olamayub, fakat, bir huşûnet-i gayr-i sade ile kalmış-iken seksenikide vâki' olan seferde binbaşı ve zî-kudret nâmiyle ordu-yu hümâyûnda tahaşşüd iden âyân ve derebegi makûleleri fi'l-asl nâmını lisâna almağa mütecâsir olmadıkları ricâl-i devlete birer takrîb ile intisâba yol bulub ol-vakitde dahi hasbe'l-iktizâ vüzerânın girif-târ oldukları tenekküsütü sebebiyle adem-i nüfûz ve iktidârları tâife-i merkûmenin reyül'ayn meşhûdları olarak mehâbet-i vüzerâ nazarlarından sâkit olmağa ve yavaş yavaş ricâl-i saltanata arzuhâl tahrîriyle ba'zı emellerini hafice arz ve ifâdeye yol bulmağa başlayub zamîrlerinde cibilli emellerini merkuz olan fesâdın kuvvetden fi'ile gelmesine meh-mâ-emke yol ugranmaya ve hademe-i devletin mizâclarını dahi

eglemeğe başladılar. Sâniyen, sefer-i merkûmda levâzımât-ı vâcibenin tedârîki husûsunda hasbe'l-vakt vâki' olan kusûrdan ve tevâif-i askeri-yeden her zümrenin beyninde bir nev'î fesâd tahaddüşüyle istihdâmları mümkün olamadığından esâfile müdâraya mecbûr olunub askeri tâife-sinden delil ve tüfenkei ve levend makûlesinden farzen beş-on kise bahşîş virmeğe lâayık ednâ bir yararlık bunlara mîrmîrânlık ve ba'zılarına def'aten rûtbe-yi vâlâ-yı vezâret virilerek ve sefer-i merkûmdan avdet olunduktan sonra vezâreti nefy makâmına koyub hademe-i devletden biri memûr olduğu hizmetde tekâsül veyahud haddinden ziyâde ednâ mer-tebe bir harekete mütecâsir olsa nefy ve tedîbine bedel-i tuğ virilerek şân-ı vezâret külliyyen mefkûd olduğundan katü'n-nazar vezâret dahi bu vesîle ile sâkil eline geçmeğe başlayub zulm ve tama' gün-be-gün şöhet bularak iştikâdan devlet-i aliyye bi-zâr ve vediatu'-Allah olan fukarâ-yı ra'yyet dahi nâ-çâr yavaş yavaş adem-i itaa'ta ve hafî hafî Devlet-i Aliyye tarafına husûmete başlayub vüzerâ ve hükkâm elinden bervech-i suhûlet-i krize herbiri bir çare arar iken def'â-i sâniyyede vâki' olan seferde âyân ve sergerde makûleleri hâl-i ra'yyete kemâliyle vâki' oldukları mülâbesesiyle kendülerini bu vesîle ile mahkûmiyetden külliyyen kurtarmağa her biri teşmîr-i sa'îd-i ihtimâm iderek ricâl ve hademe-i devletin mizâclarını gereği gibi öğrenüb her biri bir tarafa intisâba ol mertebe yol buldular ki gerek vüzerâ ve gerek hükkâm-ı şeri'at indlerinde zerre kadar i'tibârları kalmayub umûr-i bilâd yekser Asitâ-nede müstahdem olan ricâl ve hademe yedîne geçüb şu mertebeye resîde olduki farzen aklâm hulefâsından bir kazâda beşyüz akçe bir timâra mutasarrıf olan bir kâtib ol-kazânın umûr-u şer'îye ve örfiyyesine müdâhale idüb vâli ve hükkâmın zerre kadar nüfûz ve i'tibârları kalmayub, belki, ol-kazâda sâkin olub timâr-ı mezbûrun mültezimi olan kimesne irâde itmedikçe ol-kazâda vâli ve hâkim olmak mümteni' oldu. Salisen, Devlet-i aliyyede bir münâsebet veyahud bir takrîb ile bir mahalle intisâb peyda iderek istihdâm olunan ba'zı nekeslerin etbâ'ı ve mütâ'allikâtı bir maslahat zımnında veyahud husûs-u mübâşeretiyile taşra memleketlere vardıkça ahâlinin vücûhundan kendu maslahat-ı fâsidesini tervîc için merkûme bir takım kürk ya bir bârgir viren her kim ise ânı efendisine senâ iderek kulağını doldurub fukara-yı siyânet veyahud memleketde kil ü kâl tekevvün itmeden mülâhazasına mebni bu makûle mübâşîrin ve hademeye kararından ziyâde hizmet vermeyüb lâayıkından ziyâde ikrâm itmeyenleri hâin olmak üzere müntesib olduğu efendisine anladarak bî-çâreye tekdîr ve tazyik ve i'tibârına halel virmeği kendulere iş idindiklerinden çâr u nâ-çâr ehl-i irz makûlesi dahi birer mahalle intisâba mecbûr olub ve devletin hasmından kavîce bir kapu bulur ise

ol dahi sığmub, bulamadığı hâlde zorba makûlesinden bir sâhib-i iktidâra müdâra iderek taraf-dâr geçinüb vehhâb ve nehhâb olmağı ol-dahi adet itdiğinden sâkin oldukları memleketin ahâlisi bu cihetle iki fırka olmağa başlayub herkes kendu tarafının maslahatını tervice sa'f ile iş çığırından çıkub tarafeyn sekbân tedârikine muhtâc olmağa, Edirne ve ol-havâlilerde olan âyân ve voyvodalar Kırçali ve Deliorman eşkiyâsına ve Sofya'dan yukarıda olanlar Arnavud tâifesine ulûfe ta'yîni veyahud ba'zı itdikleri mezâlim ve te'addiyetden iğmâz ile başlarına birikdirüb gün-be-gün fesâd ziyâde olmağa başladı. Ve her kazâ havâlisinde müddet-i medid geşt ü güzâr iken eşkiyâ beher-hâl ol-havâlide olan kazâlardan birinin âyânına müstenid olmadıkca geşt ü güzâr itmek mümkün olmadığı reyü'ayn görüb ve ilmü'l-yakîn ma'lûm-u kenter-anem olan mevâddandır ki suâl iktizâ ider ise emsâlinden bir kaç mâ'lûm-u bendegânem olan maddeler şifâhen ifâde ve takrîr olunur.

Zikr olunan esbâba mebni âyân ve voyvoda makûleleri İstanbulda birer il peydâ idüb fukarâdan zı'fını almak için bezl-i irtişâdan kaçmayub bu vesile ile hademe-i devlet ve etbâ'-ı ricâl-ı saltanat illeri yettiği kadar taşra memleketlerden akçe almağa başladıkca derecesinden ziyâde ihtişâm itmeğe alışub bu keyfiyyet zarûri ulemâ tarafına dahi sirâ'yet iderek anlar dahi gerek kendu ma'îşet ve arpalıklarının gerek etba' ve müte'allakâtlarının mansıplarının umûr-u şer'iyelerini oldukça fıkıh-ı şerife müntensib müteşerri' adamlara taklîd itmegi külliyyen unudub bayağı bey'-i men-yezîd derecesine resîde itdiklerinden niyâbet-i iltizâm-cılığı gibi bir kâr suretine girdiğinden Yanya ve Bosna ahâlisi İstanbula dökülüb kapu kethûdaları tarafından her bir kazânın mâhiyelerini artırarak alan-viren asla şeri'at-ı mutahharanın icrâsını mûlahaza itdikleri olmadığından bayağı Selanik ve Yenişehir gibi cesîm mevleviyyetler hasbe'l-iktizâ niyâbet virildikce müdde'-i ve müdde'-i aleyhi istintâka ve de'avi zımmında virdiği hüccetin hakkı hükm itdiği meseleye ve iclâmı vâki'-i hâle mutabıkmıdır tahmîlinde kudreti olmayanları hezâr be hezâr gördüğümüz vardır ki taşradan mevadd zımmında gelen iclâmata nazar-ı dikkat olunsa bu da'vaya delil kafidir. Sâir kasabat ve nevâhide olanlar Mâaza-Allahü-te'ala hiç lisâna alımmak câiz değildir ki içlerinde su'-i idhâr olmayanlar pekçokdur. Bu makûle hükkâmın beyne'l-ahâli nüfûz-u kelâmı olamadığından hasbe'l-iktizâ Devlet-i Aliyye tarafından varan me'mûrünün yedinde olan evâmîri vâli ve hâkim tenfiz ve icrâyâ kadir olamadıklarından maslahat âyân makûlelerinin illerine düşüb bildikleri gibi kesüb-biçüb, eğer mübâşirleri erbâb-ı dirâyetden ise bir mikdâr hakk-ı sükût ile irza ve iade-i eshâb-ı dirâyetden değil ise bayağı istihzâ iderek def' itmegi indlerinde alışgüzarlık add

idüb vararak Devlet-i Aliyyenin mehâbeti nazarlarından sâkıt olmağa başladı. Ricâl-i saltanat-ı seniyye dahi vülât ve hükkâmın ahvâline vakıf oldukları ecîlden bir beldede bir cesîm masalhat zuhûr itdikçe ahâlisinden bir sahib-i iktidâra havâle itmeğe mecbûr olub cem'î-i husûsata âyân makûleleri me'mûr olmağa başlayub maslahat vülât ve hükkâm elinden çıkdıkca nüfuzlarına bir kat daha hâlel gelub, fakat, bu rütbeleriyle ahâliye caba satmakdan gayri bir işe yaramaz oldular. Giderek âyânlar bu sureti dahi çekemeyüb kimi kapucubaşılık ve kimi müderrislik tahsîli sevdasına düşüb, herbirleri hadlerinden ziyâde merâtib tahsiline dest-res oldular ki, esbâb-ı ihtilâlden bir sebep-i müstakil dahi budur. Evvelen, bir memleketde bir cesîm maslahat zuhûr idüb Devlet-i Aliyye tarafından bir külliyyetlü mübâşir ta'yin olunmak lâzım gelse, kapıcıbaşı ağâlardan biri me'mûr olmak lâzım gelurse vezârete muvassal bir büyük mertebedir. Vardıği memleketin âyânı ana hizmet-kâr makâmında olmak lâzım iken, halbuki, o dahi kapucubaşılık alub, belki, fazla olarak bir de mirahor pâyesi var. Memûr olan zât iki suretin birini ihtiyâra mecbûr olub, ya müdârâ veyâhud icrâ-yı lâzime-i me'mûriyet kaydına düşmek lâzım gelur. İcrâ-yı me'mûriyet kaydına düştüğü suretde, o makûle âyânların İstanbulda hamileri olan zevâta derhâl tahrîr idüb, onlar dahi adet-i müstemirreleri üzere kapu kapu gezub ocağı umûru tasaddi' ve ta'cîz ve ba'zı kelimât-ı batılayı suret-i hakda bast ve irâd iderek bir şugl arasında ahârü'l emr bi-çâre mübâşiri ya tekdîr veyahud me'mûriyetinden azl itdirüb memleket âyânına ihâle itdirirler. Müdârâ suretini ihtiyâr itse maslahat Devlet-i Aliyyenin marzisi üzere görülemeyüb yine tekdîr olacağı nümâyândır. Bu takdîrce Devlet-i Aliyyenin maslahatı gün-be-gün muhtel olub girü kalacağı delil ve bürhân istemez. Sâniyen, o makûle erâzil-i nâs hemân kendi kendine dururken bir mertebeye nâil olmak dahi karihe olduğundan kurd dumânlı günü sever diyerek herkes kendi semtinde ihtilâl peyda olduğunu ez-cân ü dil ister ki, hem rütbe-i faike, hem akça kazanmağa indlerinde büyük bir payedir ve bi'd-def'eat kendu lisânlarından istima' itdigim maddedir ve erbâb-ı vukûfun ma'ûmlarıdır. Sah.

Bu dağlı eşkiyası maddesi dahi bu makûle âyânların birbirlerine tağallüb sevdâsiyle tahrîklerinden ne'şet idüb bu mertebeye resîde olduktan sonra ba'zularının zir-i idâresinden çıkub kenduler dahi mütehayyir kalmışlardır. Ancak, ba'zı idârenin tarikini bilenler hâlâ keyfe-mâ-yeşâ istihdâm iderler. Ancak, bu makûlenin celbiyle bu fâide-i fesâdın fi'l-cümle intifâsı sureten ehven görünüyor ise dahi mümkün olamayacağı erbâb-ı tecrübenin ma'ûludur. Zirâ, mukaddemlerinde ba'zı vâkıf suretinde bi-vukûf ve ba'zı vâkıf iken kendu maslahat-ı mahsûsasını

tervîe zımmında Devlet-i Aliyyeyi ve sâir me'mûrîni iğfâl idüb rey virilmek güzel olur. Sonra, vaktiyle haklarından gelinür diyerek bir iki def'a bu surete rağbet olunub sergerdeleri birer kazâyâ oturdulmuşdu. Bu suret ise, fesâdın gün-be-gün tezayüdüne mucibdir. İbtidâ o makûle darb destiyle emelini tahsîl iden hâin makûlesi göreceği maslahatı Devlet-i Aliyyenin rızâsına tatbîk itmegi asla fikr itmez. Zirâ, hiç asâr-ı gazabdan müteessir olmamışdır. Sâniyen, eşkiyâ tedmîrine me'mur olsa an-samîm i'l-kalb çalışmayub bozub-bozulması muvazaatendir. Zirâ, hernekadar hiyânetden keff-i yed itmiş gibi görünse dahi gayret-i cibilliyeye der-kâr ve içlerinde kendü akrabâ ve müta'allikâtı bulunmamak emr-i muhâldir. Sâlisen, eşkiyâ mündefi'olub Devlet-i Aliyyenin eli başına degdikce o makûle kerhen ruhsat virilenlerin tedrîcle haklarından gelinmek lâzime-i maslahat olacağını dâimâ fikr ider. Devlet tarafından emin olsa bile âyân ve voyvoda olduğu kazânın ahâlisi kendü hükm-i karakuşisinden bîzâr olub ahirü'l-emr bir belâyâ uğrayacağını anladığından etrafında olan fitneyi kendüye hısn-ı hasîn bilür. Rab'ian şekâvete mecbûl olan tâife dahi eslâfına bakub anların haklarından kimesne gelemeyüb çâr ü nâ-çâr birer kazâyâ âyân itdiler biz dahi gayret idüb ya bu yolda ölürüz, yahûd bizde birer kazâ zabt ideriz diyerek bir taraftan zuhûr itmektedir. O takıma dahi rey virilse, bir takım dahi zuhûr olub ila-gayr-i'l-nihâye ardı alınmaz. Ve bu makûle bedâvetle alışan gürûhun daimâ efkârı bu tarafa masrûf olduğundan gitdikce kolayını öğrenüb Maaza'Allahü-te'ala daha dakik ü amîk fesâdât peydâ itmeleri mülâhazadan ba'îd değildir. Zirâ, muhârebede gün-be-gün tefennün idüb ne mertebeye irişdirdikleri görenlerin ma'lûmudur. Zirâ, öteden beru bedevi asker ile mukâvemet bir emr-i müşküldür ki, Devlet-i Aliyye-i ebedi'd-devâmın ibtidâ-yı zuhûru bidâdiyle olduğundan kimesne mukâvemet idemeyüb nekadar memâlik feth itdikleri ma'lûmdur. Eşkiyâ-yı merkûme dahi beş-on senedenberu bedâvete gereği gibi aluşub el-haletü'l-hazihi Devlet-i aliyyenin mâlik olduğu tevâif-i askeriyyeden üç cins asker, sâirlerine cenk ve muhârebede fâikdir. Birincisi, Canik ve Trabzon havâlisinde olan cebeci askeri ve bir cinsi dahi Deliorman askeri iken bu cins asker ile üzerlerine varan me'mûrlar dahi tâb-aver olamadıkları tecrübe olundu. Resm-i hiyel-i muhârebeyi bilmekte ve cesâret ve sebâtda bu iki cinse dahi fâik olan Arnavud askeridir. Anların dahi istihdâma bir emr-i müşkül olub, sergerde buluganlara göre, istihdâmlarının tarîlini öğrenmek mahsûs-u tahsile muhtac-ı fendir. Bundan ma'ada Arnavud tâfesi gayet rezil ve tama'-çâr bir tâife olub indlerinde akçeden elezz bir şey olmadığından akça kazanmak için envâ'-i rezâili irtikâb cibilliyetlerinde ayub olmayub ale'l-husûs seferler vuku'undan beru Osmanlı zümresine inkirâs

gelub askere muhtac olanların cümlesi Arnavud sekbân istihdâmına mecbûr ve Rumeli âyânlarının dahi herbiri kırkar-ellişer sekbân beslediklerinden tâife-i merkûmenin kavileri gereği gibi revâc bulub gittikçe dekâyıkını öğrenerek kimesneye yâr olmaz olurlar. Arnavud askeri istihdâm iden iki sergerde birbirleriyle muhârebe idecek olub birbirinin üzerine asker çekdiklerinde askeri kalil veyahud zâif olan hasmının asker bölükbaşlarını hafiyeten tarafına celb ile tüfenk atılıyor ise, altı aylık, atılmaz ise üç aylık ulûfe virmek şartıyla bayağı bazar idüb kendu hizmet itdikleri fâide ve ni'metini yedikleri efendilerini bozuverib rüsvâ iderler ve bu cühâ ile milletleri beyninde medhûl olmayub, belki, if-tihâr iderler.

Tevâif-i askeriyyede olan fesâdât-ı mezkûreye mebni eşkiyâ-i merkûmenin tedmîrler için mahsûs sergerde ta'yinî bu ane kadar beyhûde it'ab-ı nüfûs ve etrâf ve eknâfda olan sahîreyi telef ve fukarâ-yı râ'iyeyi ızrâr ve iz'acdan gayri bir netice virdigi yokdur. Ve bundan böyle dahi her kim ta'yîn olu sa bir fâide olmayacağından katü'l-nazar belki zararı olacağı aşikârdır. Zirâ, eşkiyâ-yı merkûme hernekadar azlık olub nihâyetü'l-merâvic dört bin neferden ibâret olalar, bedâvetlerine nazaran mukâbele için yirmibin adama muhtacdır. İbtidâ yirmibin adâmin dil-hâhları üzere idâresi pek müşküldür. İdâre kaydına düşüle. Hem katı çok hazîne tahfifini mucib, hem etrafa zulm ve te'adiyi müteveccihdir. Azıcık dil-hâhlarınca olmasa veyahud tahmînlerinden zi'yâde hasbe'l-iktizâ bir mahalde tevkif olunsalar derhal kasabât ve kazâ ve kurayı tahrîb iderek firâr iderler. Taşrada olan âyân ve eşirra' dahi ihâle bir hatâ-yı muhassındır. Zirâ, bâlâda zikr olunan esbâbâ mebnî âyân ve eşrafda evâil gibi Bazarcık Voyvodası Kavanos-zâde Ahmed Ağa ve Selanikli Arnavud-zâde Hüseyin Ağa gibi Beg ve Bursalı Cizyedâr-zâde Hüseyin Ağa gibi devlet bendeligiyle iftihâr iden muteddehlin ve muktedir kimesne kalmayub akseri zulm ve tuğyân ve tağallüb ve isyâna nâil olduklarından başka taşrada tebî' olan adamların kalblerinde ale'l-umûm bir avutma vardır ki, bu emlâk ve akâr bize bâbâlarımızdan, dedelerimizden kalmışken bizim mülkümüzle Devlet niçün keyfi mâyeşâ tasarruf ider deyu canları sıkılıyor ve bu mâddeyi oldukca afil olanları ketm idüb serbestçe olanlar bayağı ikrâr ider. Ve dâimâ me'mûr oldukları husûsâtta kendu matlablarını zevî'ce sa'y ile devlet maslahatını düşünmezler ve tahammülünden ziyâde akranlarına ve sâir nâsa mukâbereye mecbûl olduklarından kendi kurenâlarından gayri nâsin cümlesini tenfir itmek adet-i kabihâlarından olmak mülâbesesiyle birbirlerini dahi çekemeyüb birinin me'mûr olduğu maslahatı digeri bozmağa çalışur ve bu ane gelince gerek derk eylediğimiz

vakitde ve gerek tevârihde görüb vekâyi'ce bu makûleden biri bir emr-i cesîmeye me'mûr olub devlete yarar bir iş gördükleri mesbuk değildir. Hâtta içlerinde birer münâsebetle vezîr olanlar dahi ba'zı muhârebâtta ednâ mertebe iş gördükleri var ise dahi bir emr-i cesîme muvâfık oldukları yokdur. Karibü'l-ahdde Manastırlı Zaim-zâde Mustafa Paşa, Zihneli Hasan Paşa ve Selanikli Hazine-dâr zâde Mustafa Paşa ki, âyânhıklarında kimi akl ile, kimi insâf ile müştahir iken vezâretlerinde itdikleri fesadlar ta'ad olursa her birinin hâli başkaca birer risâle olunabilir. Zikr olunan mehazir der-kâr idüğü teslim olunur ki işbu fesâdın def'i dahi zuhûru gibi tedricce muhtâc olur. sah.

İbtidâ vezâret didikleri rütbe yavaş yavaş derece oluna. İbلاغ olunmak bu dahi erbâbına virilmekle az vakitde kendi kendiyeye hâsıl olur. Sâniyen zuhûr-u Devlet-i Osmaniyeden beru nâm-dâr olan vüzerâ bütün tevârih tetebbü' olursa ta'ad olunacak üç zümreye münhasırdır. Derece-i evvelde olanlar rikâb-ı hümâyûnda terbiye olub mehâbet-i hûlk-i kalbinde müstakarr ve hidemât-ı devletde bulunmağla taşranın ve İstanbulun oldukça ahvâline vâkıf vezîr-zâdeler ve ağâvâtdır. Derece-i sâniyede olanlar müddet-i medîd vüzerâyaya mukârenet-i hizmetle terbiye olub silah-dârlık ve kethüdalık hizmetlerinde bulunmuş olan Osmanlılardır. Derece-i sâlisede enderûn-u hümâyûnda terbiye olanlardır ki, bu zikr olunan üç zümreden hâric gerek küttâb ve gerek yeniçeri ocak-lusu ve gerek askeri zümresinden delîl ve tüfenkci ve levend ağaları ve taşrada olan âyân ve eşrâfdan bir tarihde bir işe yarar vüzerâ zuhûr itdigi mesbûk değildir. Küttâbda var ise dahi pek nâdir zuhûr itdigidinden pek ağavâta uyamaz. Bu zikr olunan üç zümreden akl-ı mahkeme sâhibi olan idâre-i vezârete ve tedbîr-i mülke kâdir bulunmaz ise dahi oldukça akil olanları intihâb olunub ol vechile vezâret virildigi suretde hiç bir fâidesi olmaz, ise bunlardan aslâ ziyân melhûz olmayub hasbe'l-iktizâ Devlet-i Aliyye tarafından azl ile veyahud vech-i ahâr ile tevbih olunsalar işyânları gâilesi çekilmez. Ve bundan birkaç fâide dahi derkârdır ki ve hele evvelde bir ednâ şey gibi görünüb birkaç seneden sonra anlanur. Zümerât-ı mezkûre rütbe-i vâla-yı vezâretle begâm olmağa başlayub bunlardan hâric biri bir münâsebetle vezârete sevk olursa evliyâ-i umûr o makûle adama vezâret virilmenin ne münâsebeti var. Devlet-i aliyyeye ne hizmet sebkat itdigi vezâret gibi bir rütbe-i aliyyeye nâil olsun deyu cevâb virildikce bundan sonra vezâret bu üç zümrenin eâlî ve rüşdine tahsis olunduğu halkın zihninde takarrür idüb erbâbı olanlara gittikçe bir heves ve sevk hâsıl olmağla başlayub herkes hâlince vezârete lâyıq harekâtı tahsil itmelerine sebep olur. Zirâ, fi'l-asl cem'î-i hademe-i Devlet-i Aliyyeye matlab eâlî iken vezâret yirmi-otuz seneden beru zikr

olunan esbâba mebni mütehammillik gibi olduğundan cem'î-i nâs nezd-i tarafında meyl idüb merâtib tahsîlini hüveydâlarında dahi korumaz oldular. Bu suret ise gittikçe himmete fütûr vireceğinden başka müddet-i medîde devletde müstahdem olanlar külliyyetlü irâd ve mücevherât mem'ile bi-guşe-i rahata çekilmenin tarîkini arıyorlar ki gerek cem'î itdikleri mâl ve gerek hâsıl itdigi tecrübesi ne Devlet-i Aliyyenin ve ne ahar kimesnenin işine yaramayub bend zabt itmiş değme gibi kalıyor. Zikr olunan evsâfla mavsûf olub vezârete şâyân olan gerçi nedret üzereddir. Lakin, bunun dahi ser u sebebi yine her zümrenin istihdâmda ehlini aranmayub nâ-ehle elbetde geçdiğinden herkes heveskâr olmayub akil olanlar rahat ve inzivâ tarafını izzet ve ikbâl ve tahsîl-i şân ve şöhrat ile ibkâ-yı nik-nâm itmeğe tercihe başladılar. O mertebeye resîde oldu ki, vezâret ve hidemât-i sâirede istihdâm olunmağa lâayık adam bulmak pek müşkül oldu. Evâilde ricâl-i devlet ve vüzerâ-yı sâhib-i servetden biri ecel-i me'vûd ile fevt oldukda cem'î emvâli cânib-i mîriden zabt olunub iyâl-ü evlâdı hâib ve hâsir kalarak bu makûle zevât evlâdlarını tarîk-i ilmiyeye idhâle heves idüb, şimdi bu evânda o makûle kibârın emvâlini külliyyen zabta te'adi olunmayub lâayık vechile iyâl ü evlâdına geçinecek virilür iken o adet-i kabiha halkın zihninde kaldığından sekbân başlılara varınca her zümre kendi oğullarını tarîk-i tadrîse koyub tahsîl-i emel, tahsîl-i ilm. ve ma'arife mâni' olarak o tarîkde dahi bulunan erbâb-ı infirâdın himmetlerine fütûr -irâs iderek erbâb-ı ilme nedret geldiğinden başka bu kadar kişi-zâde ve erbâb-ı dirâyetden her hidmetde istihdâma nâil oldukça irâd sâhibi celbiyle mahbûs gibi tarîk-i ulemâda kalub pederinin bulunduğu hidemâtda kevneyn ihdâsıyla tahaddüs iden ba'zı ahvâle vukûfu var ise dahi ulemâ tarîkinde bulunduğundan kimesne kenduden sormayub hemyân-ı kitmânde serbest kalıyor. Ve kenduleri dahi müderris olduk diyerek zell-i naklime tâb-ı aver olamayub, fakat, bir ser tarîh öğrenmekle kâni' olduklarında dahi mu'azzez olamıyorlar. Beru tarafda dahi gerek aklâmde ve gerek hidemât-ı sâirede istihdâma lâayık adam bunun için bulunmayub bir alây esâfil-i nas istihdâm olunarak bir suret-i resîde olmuş ki, bir tarafda Devlet-i Aliyeye arabi veyahud fârisi ibâre ile bir nâme ve tahrîrât gelse bâb-ı alide ibâresiyle tercümeğe kâdir kimesne kalmamış. Zirâ, tahsîl-i ma'aş kaydı, tahsîl-i hezz o makûle esâfil indinde ercahdır. Bundan sonra, bu maddeye ihtimâm olunub belki, hâlâ, müderris olanlardan beş-on kadar isti'dâd-ı tâme sâhibi olanlarının tarîkleri tedbîl olunub ve fimâ-ba'd iki tarîke dahi muceb zell olmamak için ağâ-zâdeleri ale'l-husûs Yeniçeri Ağâsı ve sâir ocak ağâları evlâdlarını isti'dâdına göre kapucubaşı yahud silahşor ve küttâb-zâdeleri hoca iderek gitdikçe istihdâma şâyân devlet ni'metiyle perver-

de olmuş hademe tezâyüd bulub ve bu makûleler adem-i intisâb ve insâf ve sadakâtde dahi ahâd-ı nâsa râci^c oldukları mücerredir. Bu vechile iki tarafda dahi ser-nesebine istihdâma şâyân adam çoğalmağa başlayub tarafeynin izzet ve şânına muceb olur. sah.

Hernekadar sudurdan hâriç ise dahi vezâret zikr olunan zümreye tahsis olunmaya teşvîk ve iğrâ için ma'ûm-u çakîrânem olan mevaddan birini beyâna ictisâr olunur. Kaimmakam-ı şabık Bekir Paşa hazretleri Rumeli Valisi iken makarr-ı vülât olan Manastıra yirmi sa'at mesâfede vâki^c Köprülü Kazasında Kadı Molla ve Ağa-zâde Emin Ağa nâmında iki mütehâyiz adamları Köprülü Kazâsına iştirâken âyân idüb onbeş kese akça almış idi. Senesi tamâmında yine âyânlıkları ibkâ olunmak vakti geldikde merkûmân Emin Ağa otuz kese akça arz idüb yalnız kendü âyân olmak üzere istid'â eyledikde müşârûn-ileyh bu vecihle cevâb verdiler ki aynen bize vireceği otuz kiseyi beher hâl kazâyâ tevzi^c ve tahsil idecekdir. Hasımı Kadı Mollanın elbette ser-rişte gidüb ahâliyi tahrîk ile kazânın nizâmı bozulur. Ben dahi Devlet indinde onbeş kese için medhûl olurum. Bunlar olmasa ve hatta ittihâd-ı fukarâ der-kârdır deyub otuz kiseyi kabûl itmeyüb yine merkûmân iştirâken âyân itmiş idi. Ba'dehu merhûm Selânikli Hazinedâr-zâde Mistafa Paşa Rumeliye gelur iken merkûm Emin bu emelini müşârûn-ileyhe arz eyledikde Emin'den otuz kese alub âyân nasb ve Kadı Mollayı tutub ka'lebend ile Manastıra götürüb tecrîm etmek için bir müddet habs ve ba'dehu Ohri Ka'lasına ka'lebend itmişidi. Merkûm Kadı Molla o muzâyâkadan kıvranmaya akça virmege râzı olub, onbaş kise akça virüb vilâyetine gitmek şartıyla itlâk olundu. Merkûm refîki olan Emin'den ahz-ı sâir için Köbrülüye varub, o günlerde dahi müşârûn-ileyh Mustafa Paşa hazretleri Vidin cânibine memûr olduklarında gereği gibi fırsat olub kâzâ ahâlisini tahrîk ile binbeşyüz kadar adam başına cem^c ve Köbrülü Hanına koyub bir ihtilâl-i azimedir ki Manastır vücûhundan Zaim-zâde Ahmed Beg ve Üsküb Nazırı müteveffa Hüseyin Ağa bi'z-zat varub yine iştirâken âyân olmağa irzâ idince otuz kırk gün Köbrülü ahâlisi firunlarda etmek (ekmek) bulamayub mürûr u ubûr iden hademe-i devlet ve sâir kimesneler yirmi-otuz gün mürûr u ubûr etmek memnu^c oldu, tamam, bervech-i iştirâk işlerini rüyete başlayub başlayub kazâ asûde olduktan sonra merkûm Emin yine tek durmayub Üsküb Nazırı Hüseyin Ağa tarafına ilticâ ile yine yalnız âyân olmak tahsile düşüb sizleri biz idâreye Üsküb Nazırı mûmâ-ileyh kefil olmak üzere Vidin cânibine Mustafa Paşaya tahrîr itdiler. Müşârûn-ileyh Mustafa Paşa dahi kazânın o mertebe ihtilâlini görmüş iken akçaya muceb Üsküb Nazırı Hüseyin Ağa kefil olur ise ve bize dahi kırk kese akça pişin virüb ve Mutasarrıf-ı Vidin ter-

tıbiyetiçün asker ve zahîre bedeli olmak üzere tevzi'olunan akçamızı bir haftada tahsîl ider ise ve hâkimlere mahkûm olub kazânın tahammülü yokdur deyu i'flâm ve mehâzir itdirmemege müte'ahhid olur ise buyrulduğunu viresun deyu kaim-makamına yazdığı mektubu reisü'l-ayn gördüm ve çâr ve nâ-çâr merkûmun Emin bu vecihle ta'ahhüd idüb yirmi bin kuruşdan bir mikdârını virüb bâkisini dahi tahsîl sevdeâsında iken hele müşûrün-ileyh Rumeliden azl ile yerine Hakkı Paşa hazretleri teşrîf buyrulub râbita virildi. Lakin, merkûm Emin'e buyruldu virildiği günden Hakkı Paşa hazretleri Edirne'ye teşrîflerine kadar üç ay Köbrülü Kazasında hârân altmışbin guruşa tecâvüz ider. İşte, Devlet-i Aliyye hademesinden olan vüzerâ ile âyânlıktan vezîr olanların farkı bir ab-ı hâbda bu kadardır. Umûr-u cesîmeye me'mûr olduklarında ne kadar fark itdiği bundan kıyâs olunur.

İhtilâl-i merkûmenin def'i için vakt vakt her dürlü tarîke teşebbüs olunub kâh fi'l-cümle teskîn olmak için re'y virilerek ve kâh olduca muktedir olan vüzerâyâ resen ihâle olunarak ve kâh âyânların re'yine tevfiç olunarak cümlesi tecrübe olunub bu suretler kâr-gir olmadığı anlandı. Bunun def'i şu vecihle lâyh hatır-ı çakeri olub-ki ibtidâ Rumelinde olan vüzerâdan Devlet-i Aliyyede terbiye olunmayub âyânlıktan veya hud askerî tâifesi sergerdelerinden olan vuzeranın bervech-i suhûlet ve fi'iliyle Rumelide Aravudlukdan ma'ada Arnavudun hâricinde olan Çirmen ve Köstendil sancaklarına varınca cem'i eyâlât ve sancaklar bâlâda mezkûr evsâf-ı hasene ile mavsûf olub padişâhların imâm-ı müslimin olduklarını bilür ve hilâfında olanlar ind-Allah dahi merdûd ve magdûb olduğunu anlar vüzerâdan farzan sadr-ı sabık İzzet Paşa ve kaim-makam-ı esbak Derviş Abdullah Paşa ve Mustafa Paşa kethüdası Vanlı Mehmed Paşa ve bunlar emsali vüzerâyâ tevcih olunub, bu usûle uymayan vüzerâdan Belgrad Muhafızı Mustafa Paşanın def'i, serhadda olub haylice de muktedir olduğundan cümleden akdem olmağla müşâşârün-ileyh ve gerek emsâli ve gerek âyân ve eşrâfdan fesâdından ictinâb lâzım olanlar tevahhuş olunmamak için ser-rişte virilmeyüb, fakat, tahrîr-i devr-i müşâşârün-ileyhmeden nisbetle kuvve-i mâliyesi olan birine ibtidâ Belgrad tevcih olunub bir hüsn-ü suretle Mustafa Paşa def'olunmak ve müşâşâr-ünileyh Mustafa Paşanın ve Gürcü Osman Paşanın bervech-i suhûlet def'ine dahi çâre der-kâr olub hîn-i iktizâda arz ve beyân olunur. Sâniyen vüzerâyı ötedenberü zulme mecbûr iden idâre-i dâire gâilesi olub Osmanlı zümresini idâre-i sâir ecnâs askerinin üç katına muhtâc olmağla bir müddetdenberü vüzerâ Arnavud sekbân istihdâmını eylediklerinden zabtına muktedir olamayub zuhûr iden gûnâ gün fesâdâtın ve tedriciyle Devlet-i Aliyyeye asker ve hademe husûsunda fevt

gelmege muceb olmak için, farzan evvel-be-evvel Belgrad her kime tevcih olunur ise ma'iyetinde beraber bulunub anın re'yiyle hareket iderek üç sene gezub, sonra, yine İstanbula gelmek şartıyla Levend Çiftliği ve Üsküdar ocaklarında sağ kol ve sol kol i'tibârıyla yüzer neferden ikiyüz nefer Bostani Tüfenkçisi virülüp asâkir-i merkûme İstanbulda oldukları vakitte virilen ulûfeleri yine Devlet-i Aliyye tarafından vakt u zamâniyle irsâl olunub vezîr tarafından dahi her nefere mâhiye beş veyâhud onar gurus ulûfe ve mikdâr-ı kifâye ta'ýîn virilüb, Arnavud sekbânı istihdâm olunmamak ve Belgradın tahammülüne nazaran nihâyet almış neferden ziyâde enderun ağâsı ve elli neferden ziyâde delil istihdâm olunmayub, sâir tatar ve kara kullukcular dahi bu tertîbe tatbik olunmak, râbi'an olur-olmaz kimesne Devlet-i aliyye ile vüzerâ beyninde olan userâda vâkıf olmasun zemîniyle Devlet-i aliyyede nev emmâ istihdâm olunmağa müsta'fid olub tecrübe sâhibi olmayan hâcegân efendilerden biri fermânile divân kâtibi nasb ve ta'ýin olunub vezîr tarafından mûmâ-ileyhima bin gurus mâhiye virülüb sâir avâidât-ı mu'tâde virilmemek ve belki bi'l-iktizâ ba'zıların kethüdâları dahi bu minvâl üzere olmak, ve sâir eyâlât ve elviyenin dahi tertîbi buna kıyâs ile kiminin noksan kiminin ziyâde olarak bu vechile tanzim olunmakda bir kaç fâide mülâhaza olunur. Evvelâ, vüzerâ divân kâtibi nâmiyle tahrîrâtının meali anlanmaz bir alây lahikince mecbur olub esrârına vâkıf itmemiş olur. Sâniyen Devlet tarafından o makûle müsta'fid adamlar taşra ahvâline vukûf ve ittilâ' hâsıl idüb defa'atle devletde istihdâm olunmağa kabiliyet tahsîl ider ve bi'l-iktizâ bir orduda bulunsa oldukca asker ahvâline vâkıf bulunub sırf vehme tab'iyet ile halka helecân virmez. Sâ-lisen, hizmetinde olduğu vezîrin harekâtından Devlete mazarr bir şey his olunur ise hafiyece mûmâ-ileyhden tashîhi kâbil olabilür. Ve her vezîrin yanında bulunan birer semtin ahvâline vâkıf olarak gitdikce Devlet-i Aliyyede tecrübe sâhibi adam çoğalır. Ve bu suret hâcegân zümresinin herbirine malına göre bir ma'aş olub oldukca geçinmelerine ve vaktiyle devlet hizmetlerinde istihdâm olunmalarına bir sebep olmağa bilâ-istihkâk mansıb olmak için hücûmları gâilesinden evca-yı umûr fi'l-cümle kurtulur. Bostani Tüfenkçisi askerinin dahi bu suret refte refte tezâyüdünü muceb olur. Zirâ, sekbân gâilesi bertaraf olub İnşa'Allah gitdikce delil ve tüfenkçi ocaklarına dahi inkirâz gelmege başladıkca taşrada olan esâfil-i nâsdan serseri gürûhunun kârlarına kesâd gelmege başlayub hâh-nâhâh Bostancı Tüfenkçisi yazılmağa mecbûriyetlerini muceb olur ve tüfenkçi dahi üç sene bir vezirin ma'iyetinde durub ba'dehu İstanbula avdet idenlerine vaktin tahammülü kadar birer mikdâr ulûfe zamm ve ba'zı kisve ve edâvâtlarında imtiyâzlarını muceb iltifât

olunarak bir serbestlik hâsıl olmağa başlayub tüfenkçilik arzusu İstanbul havadarlarına sirâyet ile gitdikçe kesret gelmeğe yüz tutdukca Üsküb nizâmları muhtel olan ocakların bârından bir mikdâr halâs olunur belki inşa'Allah bütün bütün kurtulur ve her bir vezirin bulunduğu mahallin iktizâsına göre ma'yyet neferatiyle üçer-beşer tob ve ba'zılarına birer ve ikişer orta tobcu ta'cân olunub hîn-i iktizâda yânında bulunmağla kuvvetini muceb olur. Bu tertîb ile her vezir mansıbına vardıkda ibtidâ her nekadartertîb-i cezâyâ şâyân iseler dahi kimesneye tevahhuş itmemek için âyân ve eşrâfını hüsn-ü iltifâtla celbine sa'y itmek ve bu makûle tertîb-i cezâsı derece-i vücubda olan âyân ve sâirlerinin her vezîre bu vesâyâ ile defteri virilüb tamam fırsat-ı kâmileşi düşmedikçe asla serrişte virilmemek.

Ve gerek İstanbuldan taşraya ve gerek bir kazâdan bir kazâyâ gidenlere her ne maslahat için gider ve ne zümreden olur ise olsun sa'iler ve tâtâran ve frenk yasakçaları ve kendu çiftliğine gidenlere varınca ism ve şöhetleriyle tezkere virilmedikçe murûrlarına ruhsat virmemek işbu murûr tezkeresi mâddesi katı çok fesâdın def'ini muceb olmağla bu mâdde ibtidâ Rumeli Valisiyle bi'l-muhâbere nâsm kalbinde yer itmek için izâm olunub ricâl-i devletden merâtib kat' etmiş bir zât-ı mahsûs bu emre me'mûr olun İstanbuldan me'mûriyetle çıkan münâşirine filân zümreden filân ağâ ve efendi şu kadar nefer etba'ıyla filân mahalle me'mûru azîm olmağla me'mûrine mümana'at olunmaya. Ve bu mübâşirine ve sâir me'mûrine ve yolcuya memhûr tezkere virüb kal'ı kapularında ve herbir kazâda dahi birer münâsib hâseki veyahud sâir ecânibden tahammülüne göre birer adam me'mûr olub murûr iden kapucu başı olursa dahi tezkeresine bakub etba'ından tezkere mucebince noksan ve ziyâdesini suâle me'zûn olmak Devlet hademesinden ma'adaya kefil alınmadıkca tezkere virilmemek ve kapulardan yevmiye herkim girerse ve ne mahalle giderse ve herkim gelurse ahşâm defteri me'mûr olan zâta her kapudan verilüb ve sâir şehir ve kasabâtda dahi bu ihtimâm dâimâ bu fütûr ri'ayet olunmak bu mâddeye dikkat olunduğu suretde İstanbul ve Boğaziçinde olan aşçı ve dalyancı ve bozacı makûleleri bahar geldikde birbirleriyle mukâvele iderek çıkub İstanbul civârında haydudluk idüb bir arz neferât bularak odacıbaşı yâhûd bostancıbaşı me'mûr oldukda yine kaçub İstanbula gelmeği idemez olurlar. Zirâ, o makûle kenduye kefil bulub tezkere tahsîl itmek taşrada ve İstanbulda müşkül olur. Ve bu husûs evâmîr ile Memâlik-i Mahrûseye i'ân olunduktan sonra herkim olur ise olsun tezkeresiz tutulur ise ve tezkere virmeğe me'mûr olan bu bahâne ile bir kimesneden bir akça alub yâhûd ahar vecihle rencide itdigi duyulur ise bilâ-amân cezâsı tertîb olunmak ve Bahr-ı sefid ve siyâh boğaz-

larına dahi bir mu'temed-i aliyye kimesneler bu madde için ta'yn olunmak ve Çirmen Sancağı dahi bir muktedir vezîre tevcih olunub, şimdilik Rumeli Valisi Edirne'de olmak mülâsesiyle ol-havâlide lüzûmu olmayub Sevâhil-i Bahr-ı Siyâh Muhafızı nâmiyle Ahyolu yâhûd Silivri taraflarında oturmak, kezâ-lik hükkâm-ı şer' in dahi tiz ilden nizâmı mümkün olamamağla kibâr-ı ulemâdan kenduye akça ile itmâ' mümkün olmayan bir zâtm uhdesine bu mâdde resen ihlâle olunub selâtin-i azâm ve vüzerâ ve ricâl-i devlet taraflarından aslâ ricâ ve şefe'at ve kelime-i tayyibe girmeyerek kenduleri oldukça muttasıf ve mütedeyyîn ve fikh ve ferâize aşinâ-i fukarâ-yı müderrisîn ve kuzâtdan bir az kimesneler intihâb idüb şimdilik mâhiyeleri terakki ve tenzîlden vâreste olarak gerek civâr-ı salatanatda ve gerek Rumelinin sâir cesim kazâlarına bir nâib irsâl olunub ve hâllerine gereği gibi vâkif olunmadıkca olur-olmaz şikâyetle azl olunmamak ve cümlê kazâlara o vecihle iltizâm kavice (kuçece) olmağla civârlarında olan ufak kazâların kuzât ve nüvvâbına Devlet tarafından bâlâda zikr olunduğu üzere ta'yn olunan nüvvâb nezâret idüb hüsn ve bakımı anlardan suâl olunmak, bu mâdde pek dikkat ve i'tinâ olunacak bir mâddedir ki onbeş senedenberu taşralarda kimesne hakkına dest-res olmak vâki' olduğu var ise dahi tesâdüf kabilinden olub, mürafa'â sureti bayağı terk olunmak derecesine vâsıl olmuşdur. Ve buna dâir hezâr mevadd reyü'l-ayn meşhûdum olmuşdurki aslıdan bir zamânda ve bir diyârda vuku'ü mesbûk değildir. Ve bundan pekçok fesâd hâsıl olduğundan başka zımnında müteşebbis ezyâl-i mutahharası olduğumuz şeri'atı ma'aza'ALLahü-te'ala tahfir çıkub hakkımızda gayret-i ilahiyyenin zuhûriyle adem-i tevfiğe sebep olabilir. Ve yavaş yavaş Üsküb Nezâreti ve Edirne Cizyedarlığı ve Filibe Nezâreti ve bunlar emsâli cesim iltizâmlar dahi yerluye ve Toskalıklı Arnavudlara tahsis olunmayub İstanbulda yerli-yurdlu ağâ dinilmeye şâyân zuamâ ve mültezimîn ve hassa hasekilerinden mücerreb ve muttasıf adamlar arayub dikkat iderek o makûlelere yine sâbıkı mâlına noksan gelmemek üzere virilerek iktidâr ve servet ve nüfûz-u kelâm yavaş yavaş Devlet hademesi elbetde geçinmeğe sebep olub mehâbet-i saltanat yine taşraya sirâyete başlar ve şimdilik bu kadarcasına hervech-i dikkat maslahat-ı mahsûsaya tatbîk arzına girmeyerek rabita virse, her vezîr ve hâkim ve voyvoda bi'l-ittifâk buldukları kazânın haline dikkat ve ahâlisine olduğu mertebe şefkat ve kasabasına hendek ve şaranbol ile meh-mâ-emken siyânet virüb eşkiyâ hüçûm ider ise civârda olanlar cümlesi devlet tarafdarları bulunmak mülâbesesiyle birbirlerine i'ânet iderek müdafa'â idüb, aslâ, eşkiyânın üzerlerine varılmaksızın bir sene-de kuvvet-i eşkiyâya za'af-ı külli geleceği aşikâr ve iki seneye kadar kül-

liyen ber-taraf olacağı bedidârdır. Zirâ, eşkiyâ zümresi bir mahalde tecemmüf itdikde elbetde akvât-ı yevmiyelerini fikr iderek andan sonra gidecekleri mahalli dahi tasmîm iderler; etrâf ve eknâfda kendulere bir sığınub ilticâ idecek kimesne olmadığından ve mürûr tezkeresiz kimse gezemediğinden birbirleriyle muhâbere ve şehirlerden havâdis teccessüsü ve mâlzeme tedârîki mümteni^c olub refre-refte perişân olmaları mahall-i iştibâh değildir. Ve avn ve inâyet-bâri ile bu madde ber-taraf olmak mâddeleri zuhûr idüb meh-mâ-emken Rumeli ahâli ve fukarâsının eli başına degmege başladıkda vüzerânın dahi aslâ zulme muhtâc olmaksızın dâirelerini ve kendulerini idâre idüb Rumeli ve Bosna ve Mora gibi eyâletlerde üçer sene oturan vüzerânın hazinelerinde biner kise akça cem^c olmak üzere irâdlarının dahi iki vecihle çâresi mülâhaza olunmuşdur ki hîn-i iktizâda arz olunur.

Ve bundan sonra etrafda olan âyân ve eşrâfdan ve sekene-i serhadâtdan ve Arnavud paşalarından biri isyân itmek lâzım gelur ise ve hele evvelde olur-olmaz kimesnenin sözüyle izhâr-ı gazab olunmayub hasbe'l-zarûre izhâr-ı gazab olunmak lâzım geldikde dahi etrâfiyle mülâhaza ve mütala'a olunarak bir kere üzerine varıldıkdan sonra zımında hernekadar mehâzir zuhûr ider ise dahi kahr ve tedmîri müyesser olmadıkca bir daha afv sadedi lisâna alınmamak, zîrâ, bu makûle mevadda etrâf ve civârında olan erbâb-ı iktidâr hezâr tekellüf ile celb olunub oldukca hidmete yarar iken magdûb olan kimesne afv olunub biraz daha ruhsat virilerek ittifâk olundukca mukâddem devlet tarafına meyl ile hidmet idenlere hasım olub tasalluta başlıyor ve biz dahi tesâhub itmeyerek bi-çâre mutazarrır olub, bir vakitden sonra yine merkûm hakkında izhâr-ı gazab olundukda etrâfda olanların celbi mümkün olmayub, Devlete tarafdar görünse dahi hasıma hafîyece i'aneye mecbûr oluyor. Ve bâlâda zikr olunan tertîb üzere vüzerâ tenkîh olunub kaffe-i hükkâm ve zâbitân-ı devlet bendeleri olmak mülâbesesiyle hasbe'l-iktizâ bir hasm zuhûr itse hakından gelinmek kolay olur. Zirâ, Kara Mahmud üzerine varub Bekir Paşanın bozulması ve Paspan oğlu üzerine varub Kapudan Paşa hazretlerinin bir iş görememesi, ancak ma'iyetlerinde olan tuğyâna mâil vüzerâ ve mîrmîrânların dürlü dürlü vâki^c olan hiyânetlerinden olub, yohsa, hasmın kuvvet ve iktidârlarından veyâhûd müşârün-ileyhimânın tekâsüllerinden ve adem-i iktidârlarından olmadığı vukûfu olanların cümlesine ma'lûmdur.

Tiz ilden def'lerinin çâresi suâl olundukda yazılsun deyu.

Eşkiyâ-i merkûmenin tiz elden def'i mümkün olamaz. Zirâ, külli-yetlü asker ve akçaya ve mevcûd olan vüzerâdan oldukca bir ehvencesi

intihâb olunub anın uhdesine ihâle olunmak veyâhûd umûmen Rumelide bulunan vüzerâ ve sâir ruesa me'mûr kılınmak veyâhûd eşkiyânın cümlesine birden re'y ve amân virilmek suretlerinden biri ihtiyâr olunmağa muhtâc ve münhasırdır. Müstakilen bir vezîre ihâle olunmak veyâhûd mazanna-i iktidâr ve sadâkat olanlar umûmen me'mûr kılınmak suretleri kâr-gîr olmadığı bi'd-defe'at tecrübe olundu. Ve muceb olan gerek vüzerâ ve gerek sâirleri bu eşkiyâ mâddesi kendulere müekkil ittihâz itmişlerdir. Eşkiyâ-yı merkûme cü'zice olsun bir sadme görüb kenduleri talib olmaksızın size re'y ve amân virelim demek dahi maaza'Allahü-te'ala Devlet-i Aliyyeye zelli muceb olacağından başka düvel-i nasâra ile olan musalahalar gibi bir az şurût teklif idecekleri bedîdâr ve ez-cümle Halil Paşaya bir eyâlet-i cesîme virilmegi şart kılacakları gün gibi aşîkârdır. Sonra merkûm dahi bir vâhiyye-vahiyâ-olub maslahat bir kat daha su'ubet kesb ider. Ve bu makûle şekâvete mecbûl ve mecbur tevâ-if-i bi-şu'ur bu suret fukarânın rahât ve asâyişi için ihtiyar olduğunu idrâk idemeyüb Devlet-i Aliyyenin adem-i iktidârına haml ile bu mâdde elli seneye kadar nâsın kulağında kalub çoğula târî saçılmaz. İttifâk olunduktansonra Devlet dahi başa çıkamıyor. Bak dağlılar ne suret kesb itdi lakırdısı başımıza bir belâ olub bundan sonra şüru' olunacak maslahatın cümlesini tasvîbe sebeb olur. Ve bu ihtilâlin güyâ def'i mümteni' gibi telâş ve izhâr-ı acz ve fütûr itmek galebe-i vehim-dendir, yohsa, Allahü hamd ve'l-mine Sultan Hamid Hân merhûm hazretlerinin devrîyle mühimmât ve tob ve cebe-hâne oldukça asâkir-i mer-tebe cihetleriyle Devlet-i Aliyyenin şimdiki iktidârı muvâzene olursa elli kât ziyâdedir. Zirâ her bir tertîbinin es'ab olan ibtidâsıdır. Teksîr ve tervîci ibtidâsına nazaran pek esheldir. Ve taşrânın ancak ihtilâline sebeb ruesa ve me'mûrünün bi-gâne olduklarından ne'set ider. Yohsa, adem-i iktidardan degildir. Ancak, uzadıkça naks iderek iktidarımıza dahi halel vireceği anlaşılmağa başlıyor. Zirâ, Arnavudlar ile dağlı ve sâir eşkiyâ beyninde bir iki senedenberu bir melainlik his olunmağa başladı. Ve karibü'l-ahdde ol-tarafa sirâyetle Arnavudluk dahi muhtel olacağı benzer. Bu cihetle mûlahaza olundukça bu mâddenin ref'inde iktizâ iden tedâbire hemân şüru' olunmak derece-i vücûbe reside olduğu hernekadar bedîhi ve bâhir ise dahi, bir müddetdenberü bozulmuş olan mâdde pekde birdenbire rabîta bulamayacağı müsellemdir. Ancak, şu kadar var ki, eşkiyânın taşrâ memâlikde olan ibâdullahı tahrîb ile itdikleri habâsetin def'inden evvel İstanbula takrîr itmeleri İstanbulda bir az erâcîfe bâdi oluyor ki, katı çok fesâda müeddi olabilir. Tiz elden civâr-ı saltanatda tebdîl ile bir mikdâr intifasıçün hemân evvel-be-evvel mürûr tezkeresi maddesinden bidâ ile diğerkâğıda muharrer evsâf-ı

hasene ile mavsûf zevâtdan nisbetle kuvve-i mâliyesi olanlaruda üç adam intihâb olunub ve iktizâ ider ise Devlet tarafından dahi birer mikdâr i'ane olunarak rütbe-i yâlâ-yı vezâretle ikisine birer münâsib sancak tevcih ve kapularını tertîb-i ma'ûd üzere Levend Çiftliği ve Üsküdar Bostancı Tüfenkçilerinden tanzîm itdikden sonra biri Ahyolu tarafına ve biri Gelibolu tarafına ve biri Köstendil Sancağıyla nefsi-i Köstendile gönderilse bu tertîb-i asıldan eşkiyânın ve Rumeli ahâlisinin hatırlarına hutûr itmiş bir mâdde olmadığından Devlet-i Aliyye, Fransız gâilesini bertaraf eyledi. Şimdi bize bir ihtimâmlı hücûm idecekler mülâhazası zihinlerini yavaş yavaş tahaddüş itmeğe başlayub birer ikişer re'y istemek semtine düşmeğe başlayacakları mahall-i şübhe değildir. Ve zikr olunan vüzerânın herbirine tavsîye olunur ki kendi etbâ'ları ve âyân ve eşrâf beyninde vakit vakit münâsebet düşürüb Devlet-i Aliyyenin bu maddeye bu def'a pek ihtimâmı var. Şu kadar nüfûs telef olmakdan ise şu herifler bâri istimân itmeler gibi sözler ile ve aralık aralık Devlet tarafından müşârün-ileyhimânın me'mûriyetlerine dâir mesâlih zımında giden evâmirin sebkine begâyet ihtimâm olunub buna dâir hükmiyâne ba'zı ta'bir dere olunarak ve dâimâ virilen evâmirde tenâkuzdan ictinâb olunarak ve olur-olmaz mevâdda fermân virilmeyüb ve virildiği hâlde maslahat zımında olan evâmir dahi bu usûle tatbîk olunarak virilmekte pek çok fevâid vardır. Bu fermân mâddesi ise zannıma göre, hiç iş-den add olunmuyor. Zirâ, ba'zı evâmirde ale'l-husûs Hacı İbrahim Efendi hazretlerinin defterdarlıktan infisâlinde sonra defterdar kapusunda yazılan evâmirde ba'zı ta'birât nâ-bercâ ve ba'zı galatât bî-ma'na görürüm ki, bir def'a varub taşrâyı ifsâd itdikden sonra tekrâr ifsâd-ı İstanbul dahi ba'zı nizâmına halel virir. Galibâ fermânların battalları olan yazılar ve tezkereler defterdâr efendiler hazerâtının hiç manzûrları olmayub vüzerâ-yı müşârün-ileyhim erkân-ı saltanatda mağdûr olub vezâretleri ancak şânlarını terfi' için kariha-i şâhânedan zuhûr idüb kendilerini def' için olmadığı bi'z-zât şevketlû efendimiz huzûru hümayûnlarında kendilerine tefhîm ve ba'zı kelimât câlibü'l-kulûb ile tekrîm bildirüb bu vecihle mi'azzez ve mükerrem irsâl olunsalar tiz elden şu havâlden tebi'd ve bi-inâyetü'l-allahü-te'ala evvel-i bahâra kadar her tarafda olan eşkiyânın kuvvetine çok za'af gelur. Ancak, Devlet-i Aliyyenin bu eşkiyâ mâddesinde der-dest olan tedâbirdir. Telâki itmişimdir ve etvâr ve harektâtı Devlet-i Aliyyenin rızâ ve idâresine mutâbıkıdır ve tatbikası eylediği anlanur mu ve bunu tiz elden bir mikdâr teskîn ve itfâya kâdir midir ma'lûm-u çaker-ânem olmadığından kullarına bu tertîb hoş görünür ki sadereyn İzzet Mehmed Paşa hazretlerinin bir mikdâr tama'ı ve mizâcında müâhaze ve dürûğ maslahat-amîze meyl

olduğundan umûr-u cesîmeyi idârede ihâtası kâfi değil ise dahi meşrebinde beyhûde sefk-i dimâyaya meyl olmayub hasbicede umûr-u senâ olduğu cihetle nâsı tevahhuş itmemek ve akranına nisbetle kadimülzamân ve arz-ı vekârı mahfûz suretten münfasıl bir vezîr olduğu cihetle müşârün-ileyhî tevaffukunu ve hükmünü kabul âyân ve eşrâfa ve küll-i akrâmı olan vüzerâyâ dahi girân gelmeyeceği mülahazalarına zâhib olarak Rumelinin dahi tertîb-i mezkûr üzere müşârün-ileyh hazretlerine tevcihiyle Edirneye irsâl olunması ercahdır. Ancak, tertîb-i mezkûru emzice-i nâs kabûl idermi suâli vârid olur ise mukaddem tertîb olunan ecnâs-ı askeriyenin dürlü dürlü kıyâfetleri ale'l-husûs ba'zılarının kisesinden akça çıkmağa müceb olan irâd-ı cedîd ve zahîre tertîbi kabûl itdirildikten sonra bu dahi kabûl itdirilür. Ancak, hiç kil ü kâl olmasun dinir ise mümkün olamaz. Zira, aslâ kimseye zararı olmayub Devlet-i Aliyyeye külli fâidesi aşikâr olan tersâne ve sefâin nizâmı ve hendese-hâne ve barût-hâne tanzîm olundukda kudema-yı layıkiçün yek-zebân ittifâk subhan-Allah frenkleri taklîd itmeğe başladılar. Asıldan kal'aları bu kalyonlarla mı feth itmişler ve hendescyle mi almışlar deyu hezâr bi-ma'na halt itmişler idi. Andan ne zarar olur. Ahâd-ı nâsın tefevvüh itdikleri kelimât-ı betâil-i çağcağ tâhun gibi abes olub andan bir fitne ve fesâd tekevvünü Alim-Allah muhafaza idecek nesne değildir. Zirâ, nâs hazret-i Ali vaktinden beru kimseyi beğenmiş degildir. Sülâle-i Osmaniyede imtidâd-ı saltanatı sebebiyle Sultan Süleyman merhûm kadr-i devleti tanzîm itmiş yoğiken herbir kânûnu vaz' idüb her sınıfın kıyâfetini bir şekle koydukca bir sene kil ü kâli döğünmeyüb süfehâsı bayağı istihzâ itmişler iken bildüğü gibi tanzîm ve tekmîl idüb nekadar fütühâta mazhar oldukları ma'lûmdur. Devlet-i Aliyye dahi ibtidâ nizâm-ı cedîde şuru' olduğu esnâda sebât itmeyüb bunları ilğâ itmek lâzım gelirdi. Bu kadar mühimmât ve tertîbâta muvaffak olamayacaklarından başka bu Mısır mâddesi dahi bitmek muhâl idi, Lakin, bu tertîb hernekadar ehven görünür ise dahi eyuce mülahaza ve etrâfiyle müzâkere olunub bir kavi esâs tertîb olunmağa muhtacdır ki sonra mahzûru zuhûr itmeyüb ider ise dahi def'inin çâresi tedârik olunmuş bulunur ve bu mâdde ba'zılarına mazar olub kendu nizâmını iltizâm için bazı kıraatı göstermeleri melhûz olduğundan başka taşrada olan erbâb-ı iktidâr bu tertîbden zin-hâr ve zin-hâr haber-dâr olub ta'zibe sebep olmamalarıçün umûm üzere meşveret câiz olmayub, tamâm karar buluncaya dek ricâl-i saltanatdan, fakat, Hacı İbrahim Efendi ve Kethüda İbrahim Efendi ve tarîk-i ulemâdan, fakat, Nakîb Efendi hazerâtı beyinde nihâyet dört-beş adamdan ziyâde kimesne vâkîf olmaksızın etfâfiyle müzâkere ve karâr virildikten sonra iktizâsına göre ifâdesi lâzım olanlara ve bu tertîbe dâhil olacak vüzerâyâ ifâde olunmak dahi lâzım-ı maslahatdandır.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a document or letter, showing dense cursive writing.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a document or letter, showing dense cursive writing.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a document or letter. The text is dense and covers most of the page area. It appears to be a formal document, possibly a decree or a report, given the context of the page header. The script is in a cursive style typical of the 18th century. There are some lines that are crossed out or heavily faded, particularly in the lower half of the page. The text is written in dark ink on a light-colored paper.

البته اولی این بود که از این جهت که هر دو در وقت جوانی در بعضی موارد
 کشته او بودند و هر دو نژاد مغز که از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 رفته اند و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 ایالاته از این جهت که هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 حیوان بقصد از این جهت که هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است

و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 او را که از این جهت که هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 بر که از این جهت که هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 بدون این که از این جهت که هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است
 و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است و هر دو از یک نژاد است

بسم الله الرحمن الرحیم
 الحمد لله رب العالمین
 والصلوة والسلام

مدرسه علمیه...

بازارچه در دولتخانه
مردان آذربایجان
از بیست و نه

انقباض مریضه را در بیرونه و فی مکن اوله و در کینه حاکم و الخ...
 احوال او متفق و با حیات همی و در بیرونه و در کینه حاکم و الخ...
 ری اعتبار او و الخ...
 کارگر و غیره...
 اولسون بر مریضه...
 دول رضا را...
 آشکار در...
 بود و در...
 فایده...
 نوزده...
 بعد از...
 اوله...
 بیکن...
 و سایر...
 اوله...

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a historical document or administrative record. The text is written in a dense, cursive style characteristic of the 18th century. It appears to be a formal letter or report, mentioning various officials and administrative matters. The ink is dark and the paper shows signs of age.

